

Andrzej DERDZIUK OFMCap

PRZEMIANY I WYZWANIA TEOLOGII MORALNEJ U KRESU DRUGIEGO TYSIĄCLECIA CHRZEŚCIJAŃSTWA

Doroczne sympozjum sekcji teologii moralnej Wydziału Teologii KUL, zatytułowane „«Stare» i «nowe». Teologia moralna u kresu drugiego tysiąclecia”, poświęcone było zagadnieniom metodologicznym tej dyscypliny naukowej ze szczególnym zaakcentowaniem jej historycznego rozwoju. Organizatorzy postawili sobie za zadanie ukazanie korzeni współczesnej odnowy i poszukiwanie podstaw do odpowiedzi na aktualne pytania dotyczące moralności.

W ramach spotkania odbywającego się w dniach 1 i 2 grudnia 1997 roku w auli kard. Stefana Wyszyńskiego w KUL wręczono księgę pamiątkową wydaną ku czci ks. prof. dra hab. Franciszka Greniuka, którego jubileuszowi poświęcona była pierwsza część sympozjum. Wręczenie książki było formą pożegnania ks. prof. Greniuka kończącego siedemdziesiąt lat życia i odchodzącego na emeryturę po czterdziestu latach pracy w KUL-u. Księgę pamiątkową, zredagowaną przez ks. J. Nagórny i J. Wróbla SCJ, wydało wydawnictwo Redakcja Wydawnictw KUL. Pozycja zatytułowana *Veritatem facientes* zawiera biogram naukowy ks. prof. Greniuka, bibliografię jego publikacji oraz

artykuły kolegów uniwersyteckich i uczniów Profesora.

Przybyłych na spotkanie gości powitał kierownik sekcji teologii moralnej ks. prof. dr hab. Janusz Nagórny. Uzasadnił on wybór problematyki sympozjum nawiązaniem do dorobku naukowego Jubilata oraz ukazał potrzebę wydobywania nowych i starych kart ewangelicznej nauki dotyczącej sfery moralności.

Sympozjum otworzył metropolita lubelski abp Józef Życiński, Wielki Kanclerz KUL. W swoim słowie zwrócił uwagę na aktualność problematyki teologicznomoralnej i podziękował ks. prof. Greniukowi za zasługi w nauczaniu i odnowie teologii moralnej w środowisku lubelskim.

Laudację, prezentującą osobowość ks. prof. Greniuka, jego sylwetkę naukową i osiągnięcia organizacyjne, wygłosił ks. prof. Nagórny, jego uczeń i następca na stanowisku kierownika sekcji. Zaslugą ks. prof. Greniuka jest rozwój osobowy sekcji i koleżeńska atmosfera pracy. Będąc niekwestionowanym autorytetem w zakresie znajomości dziejów teologii moralnej ks. Greniuk brał aktywny udział w wielu zjazdach mora-

listów. Był sekretarzem Sekcji Teologów Moralistów Polskich oraz jej przewodniczącym. W swoim przemówieniu ks. prof. dr hab. Andrzej Szostek, prorektor KUL, podziękował w imieniu władz uczelni ks. Greniukowi za czterdziestoletni wkład w życie KUL-u, poprzez prowadzenie badań, pracę dydaktyczną i posługę organizacyjną. Następnie ks. prof. Szostek wraz z bpem Janem Śrutwą wręczyli Jubilatowi księgę pamiątkową.

Z kolei odczytano listy gratulacyjne ks. abpa Józefa Kowalczyka i ks. kard. Józefa Glempa; okolicznościowe przemówienia wygłosili też ks. bp J. Śrutwa oraz ks. prof. dr hab. Anzelm Weiss, dziekan Wydziału Teologii KUL.

Zamykając tę część spotkania zabrał głos ks. prof. Greniuk, dziękując wszystkim przedmówcom i licznie zebranym w auli gościom. Oprócz pracowników sekcji, licznych profesorów Wydziału Teologii KUL oraz alumnów seminariów lubelskich i księży z archidiecezji lubelskiej oraz z diecezji zamojsko-lubaczowskiej przybyli też moralisci z innych ośrodków w Polsce, w których uprawiana jest teologia moralna. W symposium wzięli udział między innymi księża profesorowie: S. Olejnik, J. Pryszmont, H. Juros, J. Kowalski, H. Skorowski, A. Marcol, P. Góralczyk, S. Zygarowicz, T. Reroń.

Referat wygłoszony tego dnia poświęcony był zagadnieniu: „Korzenie odnowy w teologii moralnej”. Ks. prof. dr hab. Alojzy Marcol w bardzo kompetentnym przedłożeniu ukazał trendy w teologii moralnej na początku XX wieku oraz autorów, którzy swoimi publikacjami przyczynili się do wytworzenia nowego stylu uprawiania teologii moralnej. W tej przemianie zaznaczył

się wpływ inspiracji biblijnej i liturgicznej, kierujących uwagę moralistów na chrystocentryczny charakter życia moralnego.

W drugim dniu obrad jako pierwszy wygłosił wykład Jubilat – ks. prof. F. Greniuk. Ukazał on nowe tendencje w teologii moralnej w okresie przedso-borowym, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ogólne idee wyznaczające układ treści podręczników. Referat zatytułowany „Teologia moralna Ciała Mistycznego” zaprezentował idee E. Merscha, który nawiązując do koncepcji św. Pawła, analizował rzeczywistość Kościoła i zaangażowanie chrześcijan w świetle wszczęcia w Chrystusowe Ciało Mistyczne.

Kolejny referat, poświęcony głównym wyznacznikom odnowy teologii moralnej u kresu tysiąclecia, wygłosił ks. prof. dr hab. Paweł Góralczyk z Ołtarzewa. W teologii moralnej – w myśl wskazań Dekretu o formacji kapłańskiej *Optatam totus*, nr 14 – można wyróżnić trzy zasady modyfikujące jej sposób uprawiania. Ks. prof. Góralczyk ujął je w sformułowaniu: principium cognoscendi – Pismo święte; principium essendi – życie w Chrystusie; principium agendi – miłość chrześcijańska. Autor skupił się na ukazaniu zasady poznawczej w teologii przedstawiając dwie tendencje w ujęciu źródła poznania. Współczesna dyskusja dotyczy bowiem tego, co stanowi pierwsze i podstawowe źródło wiedzy moralnej. Etyka teologiczna na pierwszym miejscu stawia Objawienie, stwierdzając, że człowieka można w pełni poznać w świetle wiary. Tak rozumiana etyka dowodzi istotnej odrębności treściowej moralności chrześcijańskiej w odniesieniu do tak zwanej etyki humanistycznej. Z kolei w tenden-

cji określanej mianem „autonome Moral” stwierdza się, że źródłem poznania jest ludzki rozum. Zdaniem tych teologów normy Pisma świętego nie mają odrębnej specyfiki w stosunku do moralności humanistycznej. Ich specyfika ma polegać jedynie na intencjonalności nadającej im głębszy sens przez odniesienie ich do Boga. Takie rozumienie, wyraźnie odrzucone przez *Veritatis splendor*, przyjmują między innymi A. Auer, F. Böckle oraz W. Korf.

Referat ks. dra hab. Ireneusza Mroczkowskiego, zatytułowany „Dyscyplina rozumu i uczciwość serca w poznaniu teologicznomoralnym”, także dotyczył principium cognoscendi. Autor ukazał dynamikę przemian mentalności w zakresie moralności. Dynamika ta jest wymuszana przez myślenie zarażone postmodernizmem odrzucającym podstawowe zasady myślenia i działania. Autor referatu wskazał na konieczność zachowania stałych danych opartych na Objawieniu, a zarazem liczenia się z aktualnym stanem umysłów współczesnych ludzi, tak by nawiązać z nimi twórczy dialog, w którym próba zrozumienia człowieka nie zamieni się w usprawiedliwienie słabości i zła.

Problematykę reorientacji teologii moralnej w płaszczyźnie moralności społecznej ukazał w swoim wystąpieniu ks. dr Jerzy Gocko. Przedstawiając historię tej reorientacji wyliczył nazwiska jej twórców i tytuły ich prac. Ukazał następnie panoramę współczesności, która domaga się podejścia interdyscyplinarnego. Zawsze jednak moralna teologia społeczna winna zachować swój charakter teologiczny i interpretować wydarzenia życia społecznego w świetle doświadczenia Ewangelii i odczytywania znaków czasu.

Bezpośrednio po tych referatach miała miejsce dyskusja panelowa. Rozpoczął ją ks. prof. Nagórny prezentacją historiozbawczego fundamentu teologii moralnej. Mówca wskazał na konieczność ujmowania teologii moralnej w perspektywie historii zbawienia, gdyż wynika to zarówno ze wskazań Dekretu o formacji kapłańskiej (nr 16), wzywającego do powiązania teologii z tajemnicą Chrystusa, i jest też drogą do właściwego odczytania znaków czasu, które są przejawem aktualnej interwencji Boga w ludzką historię. Ideami biblijnymi, ukazującymi i pomagającymi zrozumieć historiozbawczy charakter moralności chrześcijańskiej, są idea przymierza zawartego z Izraelem oraz Nowe Przymierze w Chrystusie, ukazujące prymat „indykatywu zbawczego” przedstawiającego działanie Boga nad imperatywem moralnym skierowanym do człowieka.

Ks. prof. dr hab. Seweryn Rosik podjął w swoim wystąpieniu problematykę etyki sytuacyjnej. Wskazując na źródła tego nurtu myślowego, przejawiającego się w filozofii, teologii i literaturze, przypomniał inspirację filozofii egzystencjalistycznej i wpływ teologii protestanckiej. Stawiając konkretną sytuację etyczną w centrum zainteresowania etyka sytuacyjna odrzuca obiektywne kryterium oparte na naturze człowieka i przedmiocie czynu, a zatrzymuje się nad subiektywnym przekonaniem podmiotu, uzależniając od jego sumienia ocenę sytuacji etycznej. Mimo braku wielu zwolenników opowiadających się otwarcie za tak nazwanym nurtem, etyka sytuacyjna jest dziś obecna w myśleniu wielu ludzi odrzucających obiektywne normy moralne.

Wystąpienie ks. dra Mroczkowskiego w dyskusji panelowej poświęcone było zagadnieniu odnowy w zakresie sakramentologii moralnej. Stwierdzając niewystarczalność kazuistyki, ks. Mroczkowski wyliczył twórców współczesnego ujęcia sakramentologii, do których należą: O. Casel, K. Rahner, E. Schillebeeckx oraz R. Schnieder. Niebagatelną rolę odegrały w tym zakresie dokumenty Soboru Watykańskiego II: Konstytucja o liturgii świętej i Konstytucja dogmatyczna o Kościele. Sakramenty są uprzywilejowanym miejscem spotkania człowieka z Bogiem i poprzez przeżycie własnej cielesności pozwalają osobie na odkrywanie wartości i sensowności ludzkiej egzystencji. Postulatem zgłoszonym przez mówcę było dowartościowanie sakramentologii Jana Pawła II, która jeszcze nie została w pełni wykorzystana. W zakresie odnowy tej dziedziny wiedzy należy też odwoływać się więcej do bóstwa i człowieczeństwa Chrystusa.

Tematem krótkiego przedłożenia ks. dra Sławomira Nowosada była etyka biznesu. Autor wskazał na przemiany gospodarki polegające na globalizacji procesu produkcji, co domaga się nowych uregulowań etycznych. Rozwój rynku papierów wartościowych, separacja własności i zarządzania oraz wzrost znaczenia managerów wywołuje konieczność wprowadzenia etyki biznesu zabezpieczającej przed amoralizmem, brakiem norm i przecenianiem roli rządów. Powstają kodeksy etyczne koncernów i korporacji oraz zauważa się wzrost zainteresowania tą dziedziną wśród autorytetów naukowych i religijnych. W ostatnich latach powołano do życia wiele szkół marketingu i zarządzania, w których wykładana jest również

etyka biznesu. W zakresie tej etyki mieści się obrona godności człowieka, pokoju i ekologii oraz promocja solidarności ze słabszymi. Obecnie wyróżnia się trzy nurty uprawiania tej dyscypliny: amerykański, azjatycki i europejski. Mimo oparcia na różnych podstawach religijnych dążą one do regulowania moralnego działań ludzkich w dziedzinie ekonomii i gospodarki. Warty odnotowania jest także dokument Papieskiej Rady do Spraw Środków Społecznego Przekazu *Etyka w reklamie*.

W dyskusji po tych wystąpieniach jako pierwszy zabrał głos abp Bolesław Pylak. Stwierdził, że toczy się obecnie walka o prawo natury, które odrzuca się w imię indywidualnej wolności samostanowienia. Zarazem człowiek pozostając na płaszczyźnie etyki naturalnej zamyka się na pomoc Bożą. Etyka teologiczna bowiem to nie tylko kwestia motywacji i usensowienia wysiłków, ale przede wszystkim miłość Boża, która działa w człowieku. Natura dopełniona przez łaskę staje się zdolna do działania na sposób Boży. Personalizm w swojej wypaczonej postaci zmierzającej do wyemancypowania się człowieka od zależności od Boga i prowadzący do antropocentryzmu powoduje wiele zamieszania w teologii moralnej. Drogą do jego przezwyciężenia jest oparcie się na prawdzie o człowieku zakorzenionej w Objawieniu chrześcijańskim. Odczytywanie Objawienia dokonuje się w sposób odrębny w każdym wyznaniu chrześcijańskim i dlatego można i trzeba mówić o specyfice katolickiej teologii moralnej.

W dalszej części dyskusji poruszono m.in. problemy aktualnej kondycji teologii moralnej w jej zderzeniu z filozofią postmodernizmu, oddziaływania w na-

szych czasach etyki sytuacyjnej (czy funkcjonuje ona jako zwarty system, czy też jest tylko komponentą innych prądów umysłowych?) oraz problem etyki biznesu, której uprawianie często nie wypływa z motywu sumienia, lecz z pragmatyzmu bogatych poszukujących drogi do ocalenia stanu posiadania przed rosnącą nieuczciwością zagrażającą podstawom życia społecznego.

W podsumowaniu dyskusji i całości sympozjum ks. prof. Nagórny jeszcze raz przypomniał osobę ks. prof. Greniuka, którego zakres badań naukowych skłonił organizatorów sympozjum do zadržania się nad „starym” i „nowym” w teologii moralnej. Pochylenie się nad rzeczami starymi jest z jednej strony potrzebne do tego, by dostrzec, że niektóre z nich są już przestarzałe i nie pasują do dzisiejszej rzeczywistości, z drugiej zaś strony refleksja nad przeszłością jest koniecznym elementem postępu nauki, która nie może powtarzać dawnych błędów, ale też nie powinna rezygnować z dokonań poprzednich pokoleń. Tradycja stanie się oparciem dla tego, co nowe, o ile zosta-

nie przybliżona współczesnemu człowiekowi z zachowaniem tego, co było dla niej istotne i wartościowe, a zarazem stanie się zrozumiała dzięki przystępnemu i dostosowanemu do percepcji dzisiejszego odbiorcy sposobowi jej przekazania.

Uczestnikom obrad bardzo wyraziście ukazała się potrzeba jasnych wskazań w zakresie moralności, opartych na głębokich analizach filozoficznych i znajomości przeszłości oraz współczesnych trendów w kulturze. Poznanie człowieka oparte na dociekaniach nauk przyrodniczych i złączone z krytyczną refleksją rozumu oświeconego wiarą doprowadza do odkrycia wołania ludzkiego serca poszukującego spoczynku w Bogu. Na tym tle jako wspaniałe osiągnięcie ludzkiej myśli i czytelne wskazanie dla ludzkości jawią się dokumenty Jana Pawła II poświęcone podstawowym kwestiom moralności. Należą do nich encykliki *Veritatis splendor* i *Evangelium vitae*, których moralne przesłanie było przedmiotem rozważań podczas poprzednich dorocznych sympozjów sekcji teologii moralnej.